

Orun Dizgi — Ankara 1987

GİRİŞ

İnsan hakları mücadelesini felsefi bir temele oturtmak, el yordamı ve sezgici bir anlayış yerine, nihai özgürlükler hedefine yönelik bir gelenegin oluşmasına çalışmak bu yönde katılımcı arayışlar, projeler içinde olmak, ihmal edilmemesi gereken bir çaba kabul edilmeli. Bu küçük broşür bu yönde bir mütevazi katkı olarak algılanmalıdır.

Bu küçük yapıt, bir veya iki kişinin değil, çok sayıda insanın katılımcı tartışmalarıyla, komisyon mensubu arkadaşların değerlendirmeleriyle oluştu. Bu çalışma salt kongreye yönelik bir çalışma değildir. Bir yönüyle kongre ile bağlantılıdır, esas yönüyle de uzun vadeli bir insan hakları savunculüğünün karakteristik özgünlüğünü arayıştır.

Bu yöndeki çabaların yetkinleşmesi dileğiyle.

İNSAN HAKLARI MÜCADELESİNİ NASIL KAVRIYORUZ?

Sömürgeci ve gerici Saddam rejimini bahane eden emperyalist güçlerin yarattığı haksız savaş tehlikesinin, insan haklarını alabildiğine tehdit ettiği şu günlerde genel kurullar yaparak, insan hakları savunusunda sorumluluk duyan insanlar olarak biraraya gelip tartışacağız. Belirlemeler yapacağız.

Bir yanda insanlık için büyük tehlike kimyasal silahlar, diğer yanda petrol çıkarları için ortadoğu halklarını katletmeye hazır emperyalist güçler. Ve jandarmalık rolüne soyunan işbirlikçilerin 12 Eylül'ün 10. yıldönümünde, insan hak ve hürriyetlerini tamamen ilga edecek SAVAŞ HALİ, SEFERBERLİK, OLAĞANÜSTÜ HALİ YAYGINLAŞTIRMA TEZGAHLARI.

İnsan hakları mücadelesinin boyutlarını, bugünü, uzun vadeli bir bakış açısı içinde yerine oturttarak değerlendirmek büyük önem taşımakta. İnsan hakları açısından, bugüne, davranış biçimine, nihai amaçlara nasıl bakıyoruz? Hangi temelde işlevimizi kavriyoruz, uzun

vadeli felsefi bir bakış açımız var mı? Nihai amaçlar yönünde coşkulu bir gelenek yaratma çabasında mıyız? Araç-amaç ilişkisini doğru kavrayan mücadele biçimleri anlayışımız var mı?

İşte çelişkilerin, tıkanmaların kristalize olduğu şu sıra, bu sorulara verilecek net cevaplar, anlayışları sergileyecek, çelişkileri izah edecektir.

Diyoruz ki; insan hakları mücadelesinin nihai amacı insanın özgürlüğüdür. İnsanı insanlıktan çıkartan, özüne aykırı bağlardan kurtulmasıdır. YANİ İNSANIN İNSAN OLMASININ TAMAMLANMASIDIR. Özgürlük anlayışına böyle bakış insan hakları mücadelesine bakışı belirleyecektir. Yani özgürlük kavramını böyle anlayınca, insan hakları mücadelesini: devletten kopuş, dinden kopuş, geleneksel ahlak ve kurumlardan kopuş, mülkiyetin tahakkümünden kopuş özlemine tabi kılmak gerekir. Eğer konu böyle kavranmazsa, bireyselliği değil, bireyciliği tabulaştıran klasik özgürlükler mücadelesi anlayışı ortaya çıkar. Bu tür bir özgürlük anlayışı ise: devlet, din, kutsal kurumlar, geleneksel ahlak, mülkiyetin tahakkümü karşısında tavırlı olmayan bir mücadele anlayışına yol açar. OYSA İNSANI İNSANLIKTAN ÇIKARTAN KURUMLARA, RESMİ TARİHE-RESMİ İDEOLOJİYE TAVIRLI BİR ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞINI TEMEL ALMAK GEREKİR.

Yani artık gerek genel olarak gerekse özel bazda, insan hakları ereklərini 1789 ve 1793'lerdeki boyutlarıyla savunmak, kısacası olayı sadece klasik eşitlik, güvenlik, mülkiyet hakkı, vicdan özgürlüğü boyutlarıyla ele almak, uluslararası standartları ütopya görmek kısır ve yanlış özgürlük anlayışı olacaktır. Sorun özgürlük mücadelesini, magna cartalardan bu yana gelen uluslararası belgelerde dondurmak değil, sorun özgürlükler mücadelesini SPARTAKÜS'DEN BU YANA DEVAM EDEN VE NİHAİ ÖZGÜRLÜKLER DÜNYASINI AMAÇLAYAN BİR AKIŞ İÇİNDE GÖRMEKTİR.

Diyoruz ki insan haklarını izah ettiğimiz amaçlar ütopyasına göre savunmalı geliştirmeliyiz. Bunun tersi bakış, aracı kuruluşu bir statik düzen kurumu haline getirir. Böyle bir tehlike belirir. Yani ortaya devletin ideolojik aygıtlarından birisi çıkar. DEMEK Kİ İHD DEVLETİN İDEOLOJİK BİR AYGITI OLMAMALIDIR. Resmi tarihe, egemen ideolojiye, dine, devlete, geleneksel ahlaka yandaş taraf

olmamalıdır. Aykırı taraf anlayışında bir gelenek yaratmalıdır. Böylesi bir ütopyası olmalıdır. Sürece bu yönde müdahale edebilmelidir. Özgürlüğün doğru kavranışına üretim yapan bir aygıt olmalıdır. İnsan hakları mücadelesine böyle bakınca, bu yöndeki kuruluşları gel-geç,güncel yapılanmalar olarak görmek mümkün değildir. Taktiksel, şemsiye örgütlenmeler olarak kabul etmek mümkün değildir. Yani insan ile yukarıda belirttiğimiz yabancılaşma kurumları arasındaki çelişmeler varolduğu sürece bu tür yapılanmaların varlığı bir zorunluluktur.

KISA BİR TARİHÇE

Osmanlı'dan bu yana tarihe baktığımızda, bir insan hakları mücadelesi geleneğimiz olmadığını görürüz. (DOĞRU ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI TEMELİNDE) Asya tipi dense de, merkezi feodalite dense de Osmanlı: birey varlığını yadsıyan, kula kulluğu kurumsallaştıran bir anlayışa sahipti. Meşrutiyet dönemlerinde bile 1789-1793 anlayışının da çok gerisinde, padişah icazetine bağlı kısmi ödünler, özgürlük olarak lanse ediliyordu. Cumhuriyetle başlayan kemalist diktatörlük temel hak ve özgürlükler mücadelesine engel bir duvardı. İrkçi ve şoven bir tarih anlayışı, şefflik anlayışı, jandarma devlet anlayışı insan haklarının hasmıydı. Teba-yurttaşlık farkı dahi bu dönemde belirgin değildi. Son 70 senenin önemli bir kısmının sıkıyönetimler altında yaşandığı düşünülürse insan hakları geleneğimizin fukara hali anlaşılır. İnsan hakkı, yurttaşlık hakkı, üyelik hakkı süs kavramlar olarak aydın ütopyalarında kaldı. Belirgin yön olarak. Çok partili yaşama geçildiğinde uzun süre parti içi demokrasi dahi kula kulluk olarak yaşandı. Göstermelik burjuva demokrasisi dahi, normal dönemlerde de silahların gölgesindeydi. Bir kısım kemalistlerce çok abartılan 1960 darbesi daha ilk iş olarak, MGK gibi anti-demokratik bir organı hak ve özgürlüklerin sınırlarının çizilmesinde en yetkili organ haline getirdi. Ve son 30 senedir temel hak ve özgürlüklerin biçimlendirmesini bu kurul halk adına yaptı.

İnsan hakları mücadelesi 1950-1960'larda klasik 1789 ve 1793 boyutlarıyla tam da çakışmadan belirli ölçeklerde yapılmaya çalışıldı. Savunduğumuz tip hak ve özgürlükler kavgası ise tek tek bireylerin

çabalarında kaldı. Mücadele yapıyor görünenler de esas olarak resmi tarih ve resmi ideolojiye önsel olarak koşullanmış yapıdaydılar.

İHD 1980 sonrası uygulamalara bir tepki olarak doğdu. Klasik hak ve özgürlüklerin kırımına dahi tahammül edilmediği bir ortamda, cezaevi uygulamalarını, idam cezası yaptırımlarını, yasal kısıtlamaları hedefleyen pratiğin zorladığı bir fişkırmaya olarak çıktı. Bir ütopya ve felsefeden yoksun, kararsız, eklektik, net olmayan bir görünüm sergiledi. Mevcut haliyle dahi, dönemin özelliği gereği belli işlevler yaptığı şüphesiz yadsınmaz.

İdam cezalarına, cezaevleri yaptırımlarına yetersiz de olsa ses çıkardı. İnsan hakları kavramını en azından kavram olarak yaygınlaştırmaya çalıştı. Yukarıda belirttiğimiz türden bir geleneğin olmadığı toplumlarda, bu tür çabalar dahi önemlidir. Peki olması gereken bu muydu? Nasıl olması gerekir? İşte bugünkü ayrımlarımız, çelişmelerimiz, arayışlarımız bu sorulara verilen cevaplarda yatmaktadır. Bu noktaya geçmeden önce, geçmişteki bazı örgütlenme tarzlarına benzerlikler ve farklılıklar yönünden kısaca bakmakta yarar vardır. 70'li yıllarda bazı tipik ve özgün örgütlenmeler deneyi yaşandı. Örneğin kitlelerde coşku ve kıpırdama yaratan sosyalist özlemlere kendini tabi gören antiemperyalist, antifaşist gençlik örgütlenmeleri hayata geçirildi. Programı bir sosyalist iktidar mücadelesine hizmet eden omuz veren bir programdı bu kuruluşların. Radikal köylü ve üretici hareketleri, bağımsızlık gösterileri temel mücadele biçimleriydi. Ancak bu tip örgütlenmelerin, yabancılaşma kurumlarıyla-birey arasındaki çelişki doğrudan gündeminde değildi. Dolaylı olarak gündemindeydi. İnsan hakları bu anlamda bir amaca tabi olarak dolaylı olarak gündemindeydi. 70'li yıllardaki bu örgütlenmelerden müdahalecilik ve kitlesellik yönünden alınacak olumlu dersler vardır. Ancak unutulmaması gereken İHD'nin programının yabancılaşma kurumlarıyla birey arasındaki çelişkiyi doğrudan gündemine alan bir program olması gerektiği gerçeğidir. O nedenle mücadele tarzı ve biçimlerinde özgünlükleri, farklılıkları olacaktır.

Yine 70'li yıllarda belirli bir eğilimin yönlendiriciliğinde, aydınlar kulübü niteliğinde, müdahaleci olmayan, sadece eleştirici olan örgütlenmeler de sözkonusu oldu. Bu tip örgütlenmenin, insan hak ve özgürlükleri içi dinamik bir mücadele ve bu bazda kitle ile kucaklaşma

diye bir sorunu yoktu. 70'li yıllardaki örgütlenmelerde göze çarpan önemli bir husus da, bu örgütlenmeler üzerinde dahi resmi tarih ve resmi ideolojinin belirgin tarzda kendisini hissettirmesiydi. Kemalizmin gölgesi açıkça görülüyordu.

İHD'YE AYRINTILI BAKIŞ

İHD nasıl olmalıya geçmeden önce uluslararası benzeri örgütlerle farkına da bakmak gerekir. Örneğin uluslararası af örgütü bilgi toplayan ve o düzlemde ilgili devletler ve kurumlar nezdinde müdahale eden bir çalışma anlayışına sahiptir. Sosyal muhalefete doğrudan değil, dolaylı katkısı sözkonusudur. İHD'nin ise esas olarak vurguladığımız özgürlük anlayışı gereği, hem bilgi toplama, iletişim işlevini yüklenmek, hem de kendi özgünlüğünü sosyal muhalefet içinde vurgulamak fonksiyonu olmalıdır. Yani insan hakları için kitlesele mücadele veren, insan hakları bilincini yukarıdaki çelişmeler bazında kendine özgü mücadele biçimleriyle vermeye çalışan bir anlayışı olmalıdır. İHD genel anlamda sosyal muhalefetin öncüsü olamaz. Böyle bir misyon yüklenemez. Ancak İHD sosyal muhalefeti tribünden de seyretmemelidir. Tarafsız hakem gözlüğü kötü bir gözlüktür. Sosyal muhalefetin asgari ve azami programıyla, insan hakları hedeflerinin çakıştığı noktalarda kurum olarak yerini almalıdır. Ancak bu yer alışı hedeflerin nihai çözümlerini sağlayıcı bir iktidar organı gibi yer alışı ve öncülük değildir. İHD insan hakları kavgasının takipçisi ve bu anlamda öncüsüdür. Ama asgari ve azami sınırları çizilmiş bir programı hayata geçirmeye çalışan iktidar mücadelisinin öncüsü değildir. Sosyal muhalefetin de bu anlamda öncüsü olamaz. İnsan hakları programı ile, sosyal muhalefet programının çakıştığı noktalarda toplumsal gündem İHD'ye taktiksel öncülük işlevini yükleyebilir. İşte İHD bu tip taktiksel öncülük misyonunu yüklenmekten kaçınmamalıdır. Örneğin idam cezalarına karşı, zulüm karamamelerine karşı, dil-kültür-ulus-cins eşitsizliklerine karşı. Bu taktiksel öncülüğün niteliği de sosyal muhalefetin özörgütlerinin öncülüğünden farklıdır. İHD dil-cins-ulus eşitsizliklerine karşı mücadele ederken, çelişkilerin çözümünü somutlaştırma gibi bir işlev yüklenemez. Veya cins eşitsizliğine aktif olarak karşı çıkarken kadın örgütlenmelerinin nasıl olması gerektiği konusunda bir çözüm-program öneremez. Bu işlevler o konuların özörgütlerinin işidir. İHD

öyle bir gelenek, mücadele anlayışı geliştirmelidir ki, ezilen herkese yani: Kürt-kadın-azınlıklar-devletin baskısına maruz kalan herkese, uluslararası büyük güçlerin mevzuatına karşı güçsüz kalan her bireye, coşku ile dayanacağı bir güç, başvuracağı bir sığınak imajını verebilmeli ve haksız her kuruma karşı insan haklarının bir kalesi olmalıdır. İHD bu özelliğini devlete karşı her zaman koruması gerektiği gibi toplumsal muhalefet içindeki başka aykırı kurumlara karşı da koruyabilmelidir. Başlangıçta belirttiğimiz özgürlük ütopyası onun şekillenmesine mücadele biçimlerine yön vermelidir. İHD'nin gedik vermemesi gereken alan özgürlüklerin kısıtlanamayacağı, gerekçe ne olursa olsun temel hak ve özgürlüklerin, güvenlik, ahlak kamu düzeni, devlet çıkarı gibi nedenlerle asla kısıtlanamayacağı odağıdır. İHD iktidar ve koşullar ne olursa olsun: sıkıyönetim, olağanüstü hal, savaş hali gibi olgulara aktif bir kurum olarak karşı çıkabilmelidir.

Diyoruz ki, İHD insan hakları mücadelesinde sadece tespitçi-gözlemci tutanakçı bir yapı olmamalıdır. BUGÜNE DEK ESAS HATTI bu olmuştur. Esas hat bu olunca da kurulu düzenin özgürlük anlayışını fazla zorlayamayan ideolojik aygıtlarından birisi haline gelme eğilimi kuvvetlenmiştir. 'Saygınlığımız etkinliğimizdir' ifadesi, 'tarafsızlık' vurgulamaları, doğal gelişim içinde ortaya çıkabilecek yığınsallığı yanlış gören anlayış bunun tipik kanıtlarıdır. Hedef esas olarak egemenlerin de benimsemesi, uluslararası ilişkilerin temel baz alınması olunca içerik yitirilmiştir. Politika; devleti, insan haklarında teminat olmaya çağırın bir çizgi olmamalıdır. Böyle olunca insan hakları mücadelesinden anlaşılan, sorunlara ilişkin tespitlerde bulunup, bu tespitleri uluslararası kuruluşlara ve devletin yetkililerine bildirmek olmaktadır. Bunun için de çok saygın, 'popüler' kişiler ayrıca olarak aranmaktadır. Bu anlayış üyeleri edilgenliğe itmekte, ortaya kof, kolektif çalışmadan yoksun bir yapı çıkmaktadır. Böyle bir yapı farkında olmadan, devletin insan hakları konusundaki günahlarına ortak da olabilecek bir gevşeklik gösterir. Saygınlık önemlidir. Ama bu kalıcı bir saygınlık olmalı, gücünü insan hakları konusundaki meşru mücadeleden almalıdır. Haklılık onun yaşam kaynağı olmalıdır. Şu ana kadar egemen olan anlayışın karşıtı olarak diyoruz ki, İHD'nin tespit, gözlem, bilgi birikimi, iletişim gibi özellikler asla ihmal etmemesi gereken yönüdür. Ne var ki iş bundan sonra başlamalı, müdahaleci ve

taraf bir kurum olunmalıdır. Müdahalecilik vasfı iki şekilde kendini göstermelidir. Bir yönüyle UAÖ gibi insan hakları ihlallerinde doğrudan müdahalede. Yani ilgili ihlali yaratan kurumları teşhir ederek, doğrudan, onlardan insan hakları adına hesap sorarak. Örneğin Çevrimli katliamının gerçek sorumlusunu ortaya çıkartarak, dışkı yediren binbaşyı genel kurmay başkanlığı nezdinde teşhir ederek, o kuruma doğrudan müracaatla teşhir-sorma-eleştirme-müdahale. Örnekler çoğaltılabilir. 'Erkek hem döver hem sever' diyen yargıç için teşhir ve yüksek hakimler kurulu nezdinde teşhiri, ve girişimde bulunulması. Vs. Yani ihlallerin sözkonusu olduğu her alanda bu tür bir çalışma yöntemi geliştirilmeli ve gelenekleştirilmelidir. Bu müdahaleciliğin bir yönüdür. Bir diğer yönü ise kitle ile birlikte müdahale, yani bir ihlale karşı sosyal muhalefetle birlikte tepki gösterilmesidir. Baştan beri izah ettiğimiz özgürlük anlayışının doğal neticesi olarak böyle bir çalışma anlayışımız olmalıdır. İdam cezaları gündeme geldiğinde, kararname gibi vahim uygulamalar gündeme geldiğinde, devlet terörü yaşama hakkını tehdit ettiğinde, haksız savaş rüzgarları estiğinde, cezaevleri zindancılığa dönüştüğünde: insan hakları savunucuları tespitçi katipler gibi davranamaz. Davranılmamalı. Tarafsız yazmanlar olmamalı. Dernek mücadelesinde, kendisini yasaların asgari sınırlarıyla önsel olarak kısıtlarsa ortaya aracın amaç olması çıkar. Yasaların sınırlarını zorlamak, genişletmek azamiyi esas yön saptamak, ve meşruluk-yasallık ilişkisine böyle bakmak önemli bir noktadır. Latin Amerika tipi insan hakları savunuculuğundan çıkarılması gereken evrensel dersler vardır. İnsan hakları savunuculuğunu sadece mahkeme ve salonlara değil, kırsallara, okullara, hastahanelere, fabrikalara, köylere taşımak gerekir. Böyle bir gelenek yaratılmalıdır. Ütopik gibi görünse de en ücra yerlerde bile bir temsilcimiz, savuncumuz olmalıdır. İHD mücadelecisi bir okul gibi çalışmalıdır. Mücadele anlayışının önemli bir özelliği de teşhir olmalıdır. Her sahadaki ihlalciliği bir meslek haline getirmiş kurum ve kişileri kamuoyuna teşhir edebilmeliyiz. Kendi alanında araştırması, bilgi dökümü, ütopyası, kavrayış disiplini olan ve öğrencilerinin hayatın her alanında aktif bir insan hakları savunuculuğu özelliğini koruyabileceği bir okul. Öğrenci döven, asker döven, kadın döven eşcinselle eziyet eden, dışkı yediren, ölüm timleri; karşılarında insan hakları savunucularını bulmalıdır.

UNUTULMAMASI GEREKEN PERSPEKTİF

Özgürlük ve mücadele anlayışımızı şu ilkelerle berraklaştırabiliriz:

— Resmi tarih ve resmi ideolojiye teslim olmamak. Çifte standart anlayışlar sergilememek. Örneğin cezaevi sorunları için bizatihi açlık grevine katılırken, aynı fiil bir kararname için yapıldığında zıt anlayış sergilememek. Örneğin Kutlu-Sargın olayına hayli ağırlık verirken bir Beşikçi olgusuna el ucuyyla yaklaşmamak. Yani özellikle egemenleri en çok rahatsız eden konularda paralel rahatsızlıklara düşmemek. Dillerin ve milliyetlerin hak eşitliğini en azından BM bildirgelerindeki kadar tutarlı savunmak zorunlu bir husustur. İnsan hakları savunucuları, üniter devlet, egemen ulusun bakış açısı ile sosyolojik gerçekliklere yaklaşamazlar.

— 12 Eylül kurum ve uygulamalarına karşı mücadelede gevşememek. Yeni antidemokratik kurumlara karşı uyanık olmak.

— Devlet terörünü her yerde heralanda adım adım izlemek ve mücadele etmek.

— Bazı odak özel yasalara karşı özel kampanyalar yapabilmek: 'polis vazife ve yetkileri yasası', 2932 sayılı yasa, olağanüstü hal yasası, gayri meşru çocuğu öldürenin cezasını hafifleten yasa, kadın-erkek eşitliğini zedeleyen yasalar gibi.

— Askeri paktlara, militarizme karşı, kurum olarak ses çıkarabilmek, zorunlu askerliğe tavır koymak.

— Yeni tip aydın anlayışını geliştirmek. Kemalizmle uzlaşan aydın geleneğine değil, yani, salonlarla değil ezilenlerle bütünleşen, resmi tarih ve resmi ideolojiye başkaldıran, özgürlük ütopyasına sahip aydın geleneğini hedeflemek.

— İnsan haklarında evrenseli yakalamak. Diğer ülkelerdeki insan hakları ihlallerine karşı da dayanışmacı duyarlılıklar göstermek. Örneğin idamlara, kürtaj yaptıran bayanları öldürtenlere, renk ayrımı yapanlara buradan da haykırmak. (İHD'nin bu yönü hiç olmadı)

— Kapitalizmin ürünü olan evrensel tehlike çevre kirlenmesi, deniz kirlenmesi, hormonlu gıda, radyasyon vs. gibi insanı tehdit eden olgularda kurum olarak duyarlı olmak.

İŞTE BU HUSUSLAR BİZİM İÇİN OLMAZSA OLMAZ KOŞULLARIDIR. Eleştirdiğimiz anlayışla önemli ayrıcalardır.

İHD'NİN YÖNETİMİNE EĞEMEN OLAN ANLAYIŞIN ÖZ NOKTALARDA ELEŞTİRİSİ

Yukarıdaki anlayış ışığında geçmişi ve yönetimin yaptıklarını, yapmadıklarını tahlil etmek için şu günümüz gerçeklerini bir kez daha vurgulayalım.

12 Eylül'ün 10. yılındayız. Resmi ağızlar demokrasiden dem vuradursun, bugün hala insanlar Tuzla'da, Çevrimli'de, Cihangir'de katledilmekte: uluslararası kurumların da tespit ettiği gibi işkence sürmekte, mecliste yüzlerce insanın ölüm cezası onay beklemekte, işkence altında alınan ifadelere dayalı 12 Eylül yargılamaları sonucu mahkum olan devrimciler hala cezaevlerinde en ilkel koşullar altında bulunmakta, son olarak da zulüm karnameleri ile bir yandan bir halkın üzerinde soykırıma varan bir vahşet politikası sahneye konurken, son tahlilde tüm toplumda insan haklarının üzerine sünger çekilmektedir. İşte tam da bu noktada, İHD, insan hakları savunculuğu büyük önem kazanmaktadır. Dün 12 Eylül'ün en karanlık günlerinde nasıl meşru saydığımız zeminlerde 'insan hakları' adına üzerimize düşen görevleri yerine getirmekten çekinmediyse bugün de meşru saydığımız zeminlerde haklarımızı savunmaktan, onları hayata geçirmekten geri adım atmamalıyız. Yasak savma kabilinden değil, kafa ve yüreklerimizi bilinç ve kararlılıkla birleştirerek sesimizi yükseltmeliyiz. Kendisini egemenlerin düzenlemeleriyle sınırlayan bir mücadele anlayışının yukarıda belirtilen işlevi yerine getirmesi imkansızdır. Güney Afrika'dan Latin Amerika'ya, Ortadoğu'dan uzak doğuya; insan hakları, en evrensel ve meşru temele sahip bir toplumsal mücadele alanıdır. İnsan haklarının bu evrensel meşruluğu, devletleri de lafzi kabule ve resmi insan hakları organları kurmaya itmektedir. İHD böyle resmi bir organ durumuna düşmemelidir. Resmileşmekten kaçınmak ve evrensel meşruluğu temel alan mücadeleciler bir çalışmadan yana olmak esas olmalıdır. Oysa gerek genel merkez çizgisi gerekse şube yönetimine egemen olan çizgi, mücadele alanını hep yasaların asgari sınırıyla kısıtlamış, meşru zeminde gerçekleştirilecek önerilere değişik gerekçelerle karşı çıkmıştır. Bu konuda tipik bir örnek 1989 insan hakları haftasında yapılmak istenen insan hakları için insan zincirine karşı çıkılması, böylesi meşru bir davranışın icazetle gerçekleştirilmek istenmesidir. Diyoruz ki meşru haklarımızı kullanırken, inisiyatif

koyan, müdahaleci konumda olmalıyız. Bu ne anarşidir, ne yasadışıdır, ne duygusallıktır, ne de demagojidir. Bu, insan hakları savunucularının olması gereken mücadele anlayışıdır. Bu mücadele anlayışı, evrensel planda insan hakları mücadelesinin meşruluğu, baskı rejimlerinin yasadışılığı geniş halk kesimlerine aktarılmalı, bir insan hakları bilinci geniş yığınlarda kök salmalıdır. İşte insan hakları savunuculuğunun kurumlaşması toplumda ancak böyle gerçekleşebilir. Sadece teknik araçlar, dış ilişkiler profesyonel elemanlar, egemen basın ve TV'de zaman zaman boy göstermeler kurumlaşmanın yegane ölçüsü olamaz. İnsan hakları bilincine sahip yüzbinler, derneği objektiflikten uzaklaştıracak, soğukkanlılığını yitirecek bir özellik gibi görülmemelidir. Üye sayısının yüzbinleri aşmasından korkmak değil tam tersine, her tezgah başında, her okulda, her köyde kısacası hayatın her alanında, insan hakları ihlallerine duyarlı, dinamik yüzbinlerce insan hakları savunucuları kazanmak hedefimiz olmalıdır.

Üyelerimize, insan hakları savunucularına karşı güvensizlik beslemek yanlıştır. Ne var ki yönetici pozisyonundaki 2-3 kişi hep 'derneği en iyi kendilerinin koruyacağını', 'dernek demenin kendileri olduğunu' savunmuşlar- bunu hissettirmişler, üyelere karşı sürekli güvensizlik psikolojisiyle davranmışlardır.

Evet İHD bir aydınlar kulübü olmamalıdır. Kendi geleneğini yaratabilmesi için gerçek bir kitle örgütü olması gerekir. Bu İHD'nin işlevini yerine getirebilmesinin vazgeçilmez koşuludur. Bu düşünceye karşı çıkan yaklaşımın altında, egemen ideolojiden kaynaklanan kaygılar suçlamalar yatmaktadır. Elbette İHD çeşitli siyasal eğilimdeki insanların kendilerini kanıtlama, varlıklarını bu zeminde ispat etme yeri değildir. Elbette İHD'nin iddia edildiği gibi şu ya da bu siyasetin, yapının yanında yer alması istenemez. Ama herkesin BİR SİYASAL KİMLİĞE SAHİP OLMA HAKKI VARDIR. İHD'DE EGEMEN OLMASI İSTENEN KİMLİK İSE, İNSAN HAKLARI MÜCADELECİSİ KİMLİĞİ OLMALIDIR. Ancak bu kimlik başka güdülerle demek bünyesinde gölgelenmemelidir. Hele hele dinamik mücadeleden yana çaba harcayanlar hakkında, siyasal kimlik yaftaları vurmak ise çıkarıcı ve ilkesiz anlayışın ve asıl dar 'siyasal' müdahalenin bir örneğidir. İşte asıl çirkin politika budur.

Bu ilkesiz ve çıkarıcı anlayış her konuda, bazı siyasetlerin kendi

egemenliklerini sağlamaya çalıştığını, bunun ise derneğin etkinliğine ve objektifliğine gölge düşürdüğünü iddia etmektedir. Sürgün-sansür karnamesi olarak nitelendirilen özünde ise bir zulüm anayasası olan karnamelere karşı, tüm önerilerin red olunduğu, aylarca ısrarlara rağmen geçirildiği bir noktada, derneğin kurucu ve aktif üyelerinin 7 günlük açlık grevi yapması bir siyasetin dernekte egemen olma çabası olarak bu anlayışça yansıtılmak istenmiştir. Üstelik devletin en çok rahatsız olduğu siyaset damgası dernek üyelerine vurulmak istenmiş ve egemenlerle paralel bir suçlamaya girilmiştir. Basın organlarında; bir eğilimin içine girerek, bir eğilimin istemleri doğrultusunda davranıldığı imajları yaratılmıştır. Gerçek böyle miydi, derneğin objektifliği bu açlık greviyle zedelendi mi? Oysa tam tersine, bu zulüm karnamelerinin uygulanmasına sessiz kalmak, sadece demeç düzeyinde tavır göstermek, kitleler önünde İHD'nin objektifliğinede, inanırlılığında da gölge düşürmüştür. Asıl bu davranış bir siyasetin, en azından resmi ideolojiye tavır almayan teslimiyetçi bürokratik bir anlayışın dernekte egemen olduğunun ifadesidir.

Bugün demokrat olmanın, insan hakları savunuculuğu kavramını kullanmayı hak etmenin mihenk taşı Birleşmiş Milletler bildirgelerinde dahi vurgulanmak zorunda kalınan, dillerin ve ulusların hak eşitliğini, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını savunabilmektir. Doğru bir öz bazı kaygularla esnek bir biçimde savunulabilir. Buna itirazımız yoktur. Ama İHD gerek merkez gerekse şube yönetimi, bu konuda hep belirsiz, egemen anlayışı rahatsız etmeyen, resmi ideolojiyle çatışmayı göze almayan bir politika izlemişlerdir.

Tabanla yönetimin bir kesimi arasında zaten baştan beri birçok temel konularda var olan ayrışma özellikle bu olayda daha da net ortaya çıkmıştır. Iraklı Kürt mülteciler eylül 1988'den beri kamplarda adeta esir hayatı yaşamaktadırlar. İHD Kürt mültecilere uluslararası sözleşmelerdeki hakların verilmesini sağlamak için üzerine düşen görevi tam olarak yapmamış, adeta yasaksavar gibi kamplara yardım toplayabilmek için İçişleri Bakanlığından izin istemekle yetinmiştir.

Mültecilik statülerinin tanınması için kamuoyu oluşturmak amacıyla imza kampanyası düzenleme önerileri ikiyıl boyunca geçirilmiş ve sonunda reddolunmuştur. Genel merkezin bu öneriyi

reddetmesi üzerine şube yönetimi 1990 şubatında öneriyi kabul etmiş, ancak bunu hayata geçirememiştir. Iraklı Kürt mültecilerin kamplarda yaşadığı trajedi, raporlarda, bültenlerde dile getirilmekle kalınmış ama kurum olarak bu olayın takipçisi olunmamıştır. Mart 1990'da, 'Halepçe'den bugüne' açık oturumuna izin verilmemesine ciddi bir tepki gösterilmemiştir. Diyoruz ki tüm bu olaylarda sadece tespit yapıp gözlemci mi olacağız, yoksa taraf mı olacağız? Kaldı ki tespitçilik dahi gereği gibi yerine getirilmemiştir. Kanun hükmündeki kararnamelerle bölgede ve tüm Türkiye'de insan haklarının tamamen ilga edilmesi karşısında İHD'nin tavrı ne olmuştur? Her zamanki gibi basın toplantısı, demeçler. Oysa bugünkü gelişmeler ışığında değerlendirecek, bu kararnameler özünde bir zulüm adeta savaş anayasasıdır. İHD bu savaş politikasına açıkça karşı çıkmalıdır. 7.4.1990'da genel merkezde iller temsilcilerinin de katıldığı toplantıda bu talepler dile getirilmiş, şu anda Erzincan Cezaevi'nde tutuklu bulunan Tunceli İHD başkanı Ali Özler İHD'ye çağrıda bulunmuştur. Kepenk kapatma eylemini düzenlemekle suçlanan Ali Özler'e genel merkezin cevabı tek bir duruşmasına gitmemek, savunmasını üstlenmemek olmuştur. Aslında aynı tavrı yöneticiler İsmail Beşikçi olayındada göstermişlerdir. Sargın-Kutlu'ya gösterilen duyarlılık, İsmail Beşikçi'den esirgenmiş. Beşikçi olayına karşı şube yönetimine egemen olan anlayış takipçileri duyarsız ve ilgisiz bir tavır göstermişlerdir. Sonra da bu tavrı gösterenler içtenliksiz yazılar yazmak hakkını da kendinde görmüştür.

Beşikçi ile dayanışma anlamında yapılan protesto telgraf kampanyalarında, bu eleştirdiğimiz anlayışın sahiplerini görmek mümkün olmadığı gibi, aynı şahısları, dergiler platformunun, demokratik kuruluşların birlikte organize ettiği kararnameleri protesto telgraf kampanyalarında da görmek mümkün olmamıştır. Bu ne garip tesadüftür?

Yine açlık grevine kısaca dönelim. Kimse açlık grevini ilk ve acil bir çözüm olarak önermedi. Şu anda da hiçkimse öyle değerlendirmiyor. Günlerce haftalarca, aylarca yoğun toplantılarla (hukukçular, üyeler vs.) kararnamelere karşı etkin muhalefet programı yapılması, paket öneriler hayata geçirilmesi iletildi. Örneğin: Türkiye çapında yüzbinleri hedefleyen imza kampanyaları, herkesin

anlayabileceği tarzda bir aydınlatıcı kitapçık, bölgeye sürekli heyetler göndererek uygulamanın canlı takipçisi olmak, KARARNAME GÜNDEMLİ OLAĞANÜSTÜ BÜYÜK GENEL KURULUN YAPILMASI, bu konuda İHD'nin diğer paralel kuruluşları ve demokratik örgütleri de zorlaması ve organizatör gibi çalışması vs. Bu öneriler sözverilmesine rağmen merkeze dahi iletilmedi. Dernek tabanının büyük çoğunluğu bu önerilere sahip çıktı. YÖNETİMLER HARIÇ. Genel irade bu istemler yönündeydi. Bölgede kan ağlayan insanlar vardı. Ve sen insan haklarını savunuyordun. İşte bu noktada yönetimin günahına, çaresizliğe ve özünde de kararnamelere tepki olarak bu demeğin kurucu ve aktif üyelerinden bir kısmı kararnameleri protesto için 7 günlük açlık grevini yaptı. Disiplin konusunu tartışmadan önce şunu da belirtmek gerekir. Önce yönetimdeki çoğunluk eğilimi de isteme karşı çıkmama yönündedir. İlk yönetim kararı istemin kabulü yönündedir. BİLAHERE vaz geçilmiştir. Disiplin konusuna şekli bakılırsa ortada bir disiplinsizlik var. Ancak konu iyice irdelenirse asıl disiplini çiğneyenlerin yukarıdaki anlayışın sahibi yöneticiler olduğu açık. Ki bu yöneticiler öyle disiplinsizler ki, dernek içi sorunları tehlikeli bir tarzda, günlük basına yansıtmakta dahi bir sakınca görmediler. Üyelik hakkını kullanarak, yönetime görüşlerini bildiren 23 kurucu ve üyenin dilekçesini, haklarında bildiri dağıtılmış gibi havalar yaratarak, günlük basının dedikodu yazarlarına iletmekten geri durmadılar. İşlerine geldiği noktada herşey mübah, değişik durumda da disiplin savunuculuğu. Tam da ilkesizlik, faydacılık, burada sırtıyor.

Tabii ki bir karar mekanizması olacaktır. Bir disiplin gereklidir. Ancak bu disiplini bir parti, sıkı hiyerarşik bir yapı disiplini gibi algılamamak gerekir. Yönetimler çoğunluk eğilimlerini, genel iradeyi dikkate almalıdırlar. En önemlisi de insan hakları savunuculuğunun meşru evrensel disiplinini feda etmemelidirler.

Kimse Kürt meselesinde İHD somut bir çözüm savunsun demiyor. Ne deniyor? Programlı, planlı ihlallere seyirce kalma, bu noktada taraf ol deniyor. Türkiye Cumhuriyetinin de 1950'de imzaladığı Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesine göre, soykırım ister barış zamanında ister savaş zamanında işlensin suçtur ve uluslararası hukuk bu suçu önlemeyi ve cezalandırmayı üstlenmiştir. Uluslararası sözleşmeden kaynaklanan bu meşru hakkını kullanmak, yani soykırıma karşı çıkmak, böyle bir

politika izlemek İHD'yi nasıl dargörüşlü yapar, nasıl bir siyasetin egemenliği altına sokar? Açlık grevi yapanların amacı yönetimin sessiz kaldığı bir noktada, gerek İHD tabanında gerekse diğer demokratik kitle örgütlerinin tabanında kararname tartışmaya açmaktır. Buda büyük ölçüde başarılı. Sayısız insan ziyaret etti. Tartışmalar yapıldı.

Şu mantağa da biraz değinmekte yarar var. 'İHD'de açlık grevi yapılamaz İstanbul'da sayısız grup, örgütlenme var, birine evet dersek, diğerlerine de dememiz gerekir.' Olay çarpıtılıyor. Açlık grevini herhangi bir grup, eğilim düzenlemedi. Dernek bünyesi içindeki iki komisyonun (ulusal haklar ve azınlıklar komisyonu ile cezaevi komisyonu) toplantıya çağırıldığı üyelere danışarak onlarla birlikte aldığı bir karardır. Kuruluşundan beri demekte emeği geçen üyelerin bir kısmı, kararname karşısında kendilerini 'taraf' saymış ve kendi mekanlarında bunu tartışmak istemişlerdir. Açlık grevi bir amaç değil, araçtır.

Yani bir yanda 'saygınlığımız etkinliğimizdir' diyen ve insan hakları ihlalleri karşısında 'taraf' olmayı değil de, resmi ideolojiyle pek çatışmadan 'tesbitçi, gözlemci' olmayı seven uysal bir anlayış, öte yanda ise 'etkinliğimiz saygınlığımızdır' diyen, her türlü resmi ideolojiye karşı evrensel meşruluktan yana müdahaleci duyarlı anlayış.

Eleştirdiğimiz egemen anlayış, komisyon çalışmalarını da işlemez hale getirmiş, bürokratik engellemelerle, komisyonlardan üretkenlik yönünde yararlanma yerine, bunlar sadece denetlenmesi ve işlevsiz kılınması gereken lüzumsuz organlar durumuna sokulmuştur. Örneğin son genel kurulda bir bülten gereksinimi ittifakla belirtildiği halde, tüm bürokratik engellemelere rağmen basın komisyonu neticede bu işi kotaracak düzeye geldiği noktada, yönetim basın komisyonunu feshederek sorun olumsuz yönde kökten çözülmüştür. Bir başka örnek, çalışma komisyonunun da sürekli işlevsiz kılınmasıdır. Bu komisyonun 1 Mayıs, 15-16 Haziran, 12 Eylül gibi önemli günlerle ilgili projeleri, bülten çalışmaları sürekli çıkmaza sokulmuş, sonuçta komisyon elikolu bağlı hale getirilmiştir. Diğer komisyonlar da yaklaşık olarak aynı sorunları yaşamıştır. Bu bir anlayışın neticesidir. Üyelere güvenmeyen yönetim komisyonlara da güvenmemiş, komisyonların demokratik katılımını ve üretkenliğini yaşama geçirememiştir. Herşeyi yönetimdeki 2-3 kişi saptayacaksa, o halde komisyonlara ne gerek var? Bu anlayışa sormak gerekir.

Kongre kazanmak için her yolu uygun gören bu anlayış sahipleri, kongre için yoğun enerji harcarken, bir 'cihangir katliamında' yönetim olarak seslerini çıkarmadılar. Dünya barış gününde kurumu

sessizliğe gömdüler. 12 Eylül'ün 10. yıldönümünde kurumu ölü sessizliğine ittiler. Ama bu arada kendilerince 'elit' gördükleri unsurları da kulislere sokarak yoğun mesai harcamayı becerdiler. Olumsuz örnekleri çoğaltmanın gereği yok. Sorun bakış açısı, anlayış, kavrayış sorunu.

Farklı anlayışları ve savunduklarımızı yeterince vurguladığımızı inancındayız. Yukarıda izah ettiğimiz ilkeler ve perspektifi temel alarak bazı acil hususları da bir kez daha vurgulamakta yarar vardır:

— 12 Eylül'ün bütün kurum ve sonuçlarıyla ortadan kaldırılması mücadelesi hayati önem taşımaktadır. İşkencenin yönlendirdiği 12 Eylül yargılamaları insan hakları açısından meşru kabul edilemez. Tüm sonuçlarıyla ortadan kaldırılmalıdır.

— İdam cezalarına karşı yığınların protestosu oluşturulmalıdır.

— Zindanlar boşaltılmalı, siyasi tutsaklar özgürlüklerine kavuşturulmalıdır.

— 12 Eylül öncesi ve sonrasına ait kayıp listeleri, işkencelerde ölenler, çatışmalarda ölenler tespit edilmeli, 12 Eylül kurumlarının ve takipçilerinin hayatın her alanındaki insan hakları ihlalleri sergilenmelidir.

— İnsan haklarının önünde engel olan 1982 Anayasası, TCY'daki antidemokratik hükümler, Usul yasaları ve Medeni Hukuktaki antidemokratik hükümler teşhir edilmeli, insanlarımızın bu bağlardan kurtulması için mücadele edilmelidir.

— DGM ve Askeri Mahkemeler kaldırılmalıdır.

— Zulüm kararnameleleri, karşılarında insan hakları savunucularını bulmalı, bu kararnameleler iptal edilmelidir.

İzah ettiğimiz ilkeler ve perspektif doğrultusunda acaba işleyiş nasıl olmalıdır? Kısaca bu konudaki düşüncemizi de açacağız.

İHD NASIL İŞLEMELİ?

Bu tip örgütlenmelerde demokratik merkeziyetçilik ilkesi uygulanırken, demokratik yön ağır basmalıdır. Demokratikliği salt kongre oylamalarıyla, yani, seçme, seçilme ile sınırlı görmemek gerekir. Yöneticilik bir imtiyaz olmamalıdır 'derneğin çıkarını en iyi yönetici bilir' anlayışı yıkılmalıdır. Bir konuda bir eğilim çoğunluk görüşü haline gelmişse, yönetim o noktada çoğunluğun sesine kulak vermeliydi. Bu nasıl sağlanır? Periyodik üye toplantıları ile, komisyonlara inisayitif veren çalışmalarla. Yönetim kurulunu denetleyen üye olsun olmasın aktif insan hakları savunucularından ve toplumun değişik kişilerinden oluşan üretken bir danışma kurulu ile.

(İST için bu 100 civarında bir katılım ile sağlanabilir.) Büyük yerleşim yerlerinde temsilcilikler ve irtibat büroları açılmalıdır. Bu hem demokratikleşmeyi hızlandıracak, hem de amaç için veriler getirecektir.

— Özellikle başkan ve merkez temsilcileri SÜREKLİ AYNI KİŞİLER OLMAMALIDIR. Böyle bir gelenek oluşmamalıdır. Belli görevler belli kişilerde kurumlaşmamalıdır. Kollektif yönetimin modelleri yaratılmalıdır. Yönetimler kongreden önce de zaman zaman güven oylaması yapmalıdır. Yöneticilik anlayış sağlamlığı temelinde bir organizatörlük gibi algılanmalıdır.

Şube-merkez diyalogu için merkeze gideceklerden birisi mutlaka şube yönetiminden olmalıdır. Şube yönetimi merkezle iletişimi üyelerine sık sık anlatmalıdır. (BİZDE HİÇ OLMADI) Komşu şubelerle diyalog, bölgesel istişareler olmalıdır.

— Süreli yayın, bilgi ağı, bilgi bankası oluşturmak, öneriler ve çalışma yöntemleri için sürekli araştırıcı olmak, anketler, kitle yoklamaları yapmak gerekli bir yöntemdir. Üyelik hakkı ve bilinci geliştirilmelidir.

— Basınla ilişkiler sorumlu ve ilkeli olmalıdır.

İŞTE BU TEMEL NOKTALARDA EGEMEN ÇİZGİDEN AYRILMAKTAYIZ. İHD MERKEZ VE ŞUBE YÖNETİMİ ÇİZGİSİNE TAM DA BU NOKTALARDA MUHALİFİZ. VE ALTERNATİF ÇİZGİYİ SAVUNDUĞUMUZ İNANCINDAYIZ. ÖZGÜRLÜK İNSANLARIN HAKKIDIR. NİHAİ ÖZGÜRLÜĞE DOĞRU.

İHD İSTANBUL ŞUBESİNDEN

HASAN AÇAN, ALI ARMUTLU, AYŞENUR ARSLAN, CEVRIYE AYDIN, HÜSEYİN AYGÜL, SERHAT BUCAK, GÜLİZAR ÇAĞLAYAN, MEHMET ÇELİK, MUKKADES ÇELİK, NİMET DEMİR, KADRIYE DOĞRU, İZZET ERAY, NERİMAN DENİZ, NERİMAN DURMAZ, LEMAN FIRTINA, GÜLCAN GÜZEL, YÜKSEL HOŞ, ERCAN KANAR, İBRAHİM KAYAN, HAŞİM KILINÇ, MIHRİBAN KIRDÖR, SEMİH MUTLU, CEYLAN ÖZERENGİN, ARIFE ÖZBAY, ÖZCAN SAPAN, KAMBER SOYPAK, NİMET TANRIKULU, ŞABAN TABAN, NAZİM TABAN, LEVENT TÜZEL, MELEK ÜÇBİNLİ, HÜLYA VURAL, MÜTEBER YILDIRIM, BESRA YÜCE, KEMAL YÜKSEL, FATMA ZEHİR, AYŞE NUR ZARAKOLU

20.9.1990